

Марфа Скорик
Світлана Внучко

Соціальні й економічні права жінок в Київському та Чернігівському регіоні в умовах окупації й деокупації

Аналітичний звіт

Скорик М.М., Внучко С.М. Соціальні та економічні права жінок в Київському та Чернігівському регіоні в умовах окупації й деокупації: Аналітичний звіт. Київ: Київський інститут гендерних досліджень, 2023. 15 с. [Електронна публікація]

Ця публікація була підготовлена в рамках проекту «Підтримка діяльності УНП ФГС СхП у 2021-2023 рр.», який реалізує Інститут економічних досліджень та політичних консультацій за фінансової підтримки Європейського Союзу. Зміст цієї публікації (Окремі думки, висловлені в матеріалах або озвучені на заході) є виключною відповідальністю Марфи Скорик, БО БТ Київський інститут гендерних досліджень, та Світлани Внучко, Всеукраїнська професійна спілка працівників туристичної галузі, санаторно-курортної сфери та готельного господарства, і жодним чином не відображає точку зору Європейського Союзу чи Інституту економічних досліджень та політичних консультацій.

Українська національна платформа Форуму громадянського суспільства Східного партнерства (<http://eap-csf.org.ua/>) – це мережа з понад 140 громадських організацій України, що відстоює українські інтереси в рамках Східного партнерства. Платформа є частиною Форуму громадянського суспільства Східного партнерства (ФГС СхП).

Довідково:

Форум громадянського суспільства Східного партнерства (<https://eap-csf.eu/>) - унікальна багаторівнева регіональна платформа громадянського суспільства, спрямована на просування європейської інтеграції, сприяння реформам та демократичним перетворенням у шести країнах Східного партнерства - Вірменії, Азербайджані, Білорусі, Грузії, Молдові та Україні. Будучи громадським елементом СхП, ФГС СхП намагається посилити громадянське суспільство у регіоні, підвищити рівень плюралізму у публічному дискурсі та політиці шляхом сприяння демократії участі та фундаментальних свобод. ФГС СхП - це позапартійна добросчесна неурядова організація.

Контактна інформація

Українська національна платформа
Форуму громадянського суспільства Східного партнерства
<http://eap-csf.org.ua/>
unp.eap@gmail.com
www.facebook.com/unp.eap.csf

Київський інститут гендерних досліджень
<https://kgsi.org.ua/>
kigs.inform@gmail.com
<https://www.facebook.com/kigs.ukraine>

Фото обкладинки: AP Photo/Vadim Ghirda, 2022

© Скорик, Марфа Михайлівна, Внучко, Світлана Миколаївна, БО БТ “Київський інститут гендерних досліджень”, 2023

Зміст

1. Передмова.....	1
2. Методика і географія дослідження.....	3
3. Основні висновки дослідження.....	5
3.2. Причини невиїзду жінок в безпечні місцевості.....	5
3.3. Виклики життя в окупації.....	7
3.4. Жінки й соціальна інфраструктура в післяокупаційний період	10
3.5. Робота жінок в післяокупаційний період	11
Рекомендації.....	13
Додатки.....	14

Експертки дослідницької ініціативи:

Марфа Скорик - кандидатка філософських наук. старша наукова співробітниця.
експертка Київського інституту гендерних досліджень

Світлана Внучко - кандидатка політичних наук. доцентка, голова Всеукраїнської професійної спілки працівників туристичної галузі, санаторно-курортної сфери та готельного господарства

Передмова

Пілотне дослідження "Ті, хто залишились: соціальні та економічні права жінок в Київському та Чернігівському регіоні" було зініційоване представницями Київського інституту гендерних досліджень та Всеукраїнської професійної спілки працівників туристичної галузі, санаторно-курортної сфери та готельного господарства у 2022 році, в рамках роботи РГ5 «Соціально-трудова політика та соціальний діалог». Ця пілотна ініціатива була підтримана Українською національною платформою ФГС СхП та почала реалізовуватися з липня 2022 року.

Керівний комітет Української національної платформи (КК УНП) та Наглядова рада проекту з адміністрування діяльності платформи підтримали її серед інших 9 ініціатив, поданих в рамках підтримки діяльності УНП ФГС СхП в 2021-2023 роках».

Дослідження мало на меті виконати аналіз та запропонувати рекомендації щодо повноцінного забезпечення соціальних та економічних прав жінок в умовах воюючої України, на прикладі жінок з громад Київської та Чернігівської областей. Жінок було обрано за цільову групу цього дослідження з міркувань їх переважної відповідальності за безпеку та добробут їх родин.

Ініціаторки дослідження виходили з того, що російське вторгнення в лютому 2022 призвело до масових переміщень значної кількості людей. За визначенням ООН, ВПО, внутрішньо переміщені особи чи групи осіб, яких змусили чи вони були вимушені покинути власні домівки чи місця звичного проживання, в першу чергу - через потребу уникнути наслідків військового конфлікту, проявів насильства, порушення прав людини. Серед них значна кількість жінок та дітей.

Утім значна кількість людей все ж таки залишалась вдома. За їх постійним місцем проживання. З них багато – жінки, зокрема з членами сім'ї чи утриманцями, яких важко транспортувати. Основна задача жінок, які опинилися в умовах окупації села чи міста – зберегти життя та здоров'я своє та родини.

Жінці в умовах війни складніше, тому що більш ймовірно стати об'єктом насильства, які можуть захотіти або заволодіти майном, позбавити їжі або питної води її саму чи членів родини за яких вона відповідальна, зґвалтувати.

Переживши та витримавши складний психологічний, економічний, а іноді і фізичний тиск та окупацію, подекуди кількамисячну, жінки повертаються до життя в умовах України, що залишається воюючою країною. І часто - продовжують стояти все перед тим же вибором, виїхати чи залишатись надалі.

Важливо також, що в умовах триваючих та тривалих військових дій, котрі призводять до глибоких втрат чоловічого населення, жінки, що залишаються, стають важливою силою у відновленні життя їхніх громад, зокрема й найбільш постраждалих від бойових дій районів Київщини та Чернігівщини.

Забезпечення соціальних та економічних прав та можливостей жінок регіонів, постраждалих від бойових дій – це те, що виступає однією з першочергових та необхідних умов для життя та відновлення. Тому аналіз соціальних та економічних прав жінок та їх належного забезпечення в умовах тривалих та триваючих в країні

військових дій є актуальним питанням та потребує дослідження. Потреби цих жінок та забезпеченість їх соціальних та економічних прав відтак стали фокусом даного дослідження та лягли в основу запропонованих нами рекомендацій до органів влади, місцевого самоврядування та організацій громадянського суспільства областей.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права змістовно визначає, серед інших, такі права людини, як право на соціальний захист, на житло, на достатній життєвий рівень, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, і право вільного доступу до інформації про стан довкілля (КСУ, <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/44-ekonomichni-socialni-ta-kulturni-prava>). Соціальні права у ширшому тлумаченні, більш доцільному для завдань даного звіту, фіксує Європейська соціальна хартія, що визначає соціальну орієнтацію економічного розвитку Європейських країн. Україна ратифікувала хартію із заувагами.

Соціальні права українських громадян під час війни викликали увагу науковців-правників (Грудень 2022, Національна академія правових наук України, <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/konstytucijni-prava-i-svobody-lyudyny-ta-gromadyany-na-v-umovah-voennogo-stanu-2022.pdf>), професійних правозахисників (Березень 2023, УГСПЛ, Дотримання права на соціальні послуги під час дії воєнного стану у Запоріжжі), міжнародних організацій, що готували власні звіти з питання (Грудень 2022 рік, Рада Європи, <https://rm.coe.int/needs-assessment-ua-2/1680a9b408>). Останній - сфокусований на правах на житло, на соціальний захист, на рівність і захист від дискримінації, та трудові права. Асоціація міст України практично відразу з початку війни підготувала й поширила свої Рекомендації громадам щодо організації надання соціальних послуг в умовах воєнного стану (Березень 2022, <https://auc.org.ua/novyna/rekomendaciyi-gromadam-shchodo-organizaciyi-nadannya-socialnyh-poslug-v-umovah-voennogo>).

Наша дослідницька ініціатива має на меті поглибити уявлення щодо становища українських жінок під час окупації та деокупації, та визначити можливості коригуючих дій.

1. Методика і географія дослідження:

Пілотне дослідження включало польовий та аналітичний етапи.

- Аналітичний етап: Розробка методології дослідження. Розробка питальника глибокого інтерв'ю та супровідних матеріалів.
- Аналітичний етап: Відтекстовка інтерв'ю. Опрацювання отриманих матеріалів, підготовка технічного звіту. Написання аналітичного звіту.

Цільовою аудиторією ініціативи було визначено: Жінок з сільських та міських місцевості в Київській, Чернігівській областях; Місцеві органи влади та органи місцевого самоврядування Київської, Чернігівської областей; Громадські, благодійні, волонтерські організації вказаних областей.

Було проведено 12 глибоких інтерв'ю. Географія дослідження (карта): міста і села чотирьох районів Київської - Фастівський, Броварський, Бучанський, Вишгородський, та один (Чернігівський) район Чернігівської області.

Соціально-демографічні характеристики досліджуваних: проінтерв'юовано жінок 4х поколінь, 30+, 40+, 50+ та 60+.

Половина з них містянки за місцем проживання, половина селянки. Під час активних бойових дій: лютий-березень-квітень-травень 2022 р., більшість, 10 з 12 проінтерв'юованих перебували у селах Київщини та Чернігівщини, а решта двоє - у місті Іванків Вишгородського р. Київщини. Дев'ять з опитаних мають дитину або дітей, переважно дорослих або старшого віку.

Пенсіонерки за віком 2 з проінтерв'юованих. За статусом зайнятості. Деталі - в Додаток 1. Питання соціально демографічного блоку.

Позначення у тексті:

Дачн.кооп. - дачний кооператив, Чернігівський р-н, Чернігівська область
смт Вел.Димерка - Броварський р-н, Київська обл.
с. Деснянка - Чернігівський р-н, Чернігівська обл.
с. Рівнопілля - Чернігівський р-н, Чернігівська обл.
смт. Іванків - Вишгородський р-н, Київська обл.
с. Катюжанка - Вишгородський р-н, Київська обл.
с. Снітинка - Фастівський р-н, Київська обл.
с. Віта Поштова - Фастівський р-н, Київська обл.
с. Королівка - Бучанський р-н, Київська обл.
с. Пилипча - Броварський р-н, Київська обл.

2. Основні висновки дослідження

У цьому дослідженні ми з'ясуємо набори (патерни) можливостей жінок, що залишались в Україні під час військових дій у їх місцевостях, а також патерни їхніх дій у відповідь на ситуацію війни, у яку вони втрапили. Ми шукаємо відповідей на наші основні питання: чому жінки залишались? причини та мотивація? як реалізовували свої основні людські права під час загрози окупації\окупації\бойових дій\загрози бойових дій? Які основні виклики стояли перед ними у реалізації їх прав у той період, та у нинішній час, після деокупації; як оцінюють чинну державну політику щодо дотримання їх людських, соціальних та трудових прав у постокупаційний час.

Наш звіт виділяє наступні проблемні місця у забезпеченні соціальних та економічних прав українських громадянок та членів їх родин під час війни: право на фізичну безпеку та недоторканність, соціальний захист, на соціальну допомогу та соціальну безпеку, на охорону здоров'я та на економічні (трудова) права.

2.1. Причини невиїзду жінок в безпечні місцевості

Більшість з опитаних жінок були цілком непоінформовані про реальність та навіть невідворотність військових дій за місцем їх проживання. Фіксується їх шок від початку війни та від неможливості виїзду у безпечні місця.

Непоінформованість. Усі жінки на час опитування (жовтень 2022 р.) реагували на питання щодо їх досвіду початку війни як на травмуюче. Їх найпоширеніші формулювання на позначення початку цієї фази війни “Я не вірю”, “Я не вірила”, “Я не розуміла”, “Ми не ожидали”.

“Неочікувано вообщє, що може начаться ця война, у нас. Що ми будем переживать це все, що по нас проход буде. По телевизору ето одно, а в реальности... На душе було.. я не знаю, як вам це обьяснить.” (А., с. Деснянка)

Перекриті шляхи.

“Вже на 24.02 ми були відрізані. Залишалась заячья тропа через село Халяву до міста, і одна сім'я нею виїхала.” (О., с. Рівнопілля)

На перші два фактори - психологічну неготовність виїжджати через непоінформованість (це на 1-2 дня, на тиждень.-, швидко скінчиться), та вже миттєво перекриті окупантами шляхи виїзду, також наклались гендерні різниці в отриманні інформації та її тлумаченні (жінки неправильно оцінювали ситуацію воєнних дій, бо вона традиційно належала до сфери “чоловічої” компетенції).

Гендерний розрив у поінформованості та оцінках ситуації. Рішення про невиїзд родин приймали жінки, тоді як їх (більш поінформовані) чоловіки пропонували негайний виїзд. Внаслідок того, що війна то “чоловіча” сфера компетенції, поточна інформація щодо перебігу військових дій серед чоловічих спільнот поширювалася швидше й була більш повною. Однак у родинах наших опитаних, які лишалися в зоні можливої окупації, рішення приймали не вони, а жінки.

Внаслідок цього багато з інтерв'юваних виїхала назустріч окупації, й рухалась у найбільш загрожені села, території. Назустріч війни і небезпеці, а не від неї. Ті з

інтерв'юваних, хто опинились в окупації, не встигали нікуди виїхати фізично. Неготовність до окупації та до ситуацій війни серед жінок була масовою і, вірогідно, залишатиметься такою без системної державної політики щодо цієї гендерної групи. Їм бракувало та продовжуватиме бракувати базової інформації про алгоритми дії, зокрема в ситуаціях фізичної небезпеки. Ризик прийняття ризикованих або й невірних рішень ними був дуже високий.

“Ну, в нас таке невеличке село, воно далеко від траси, і ми думали що взагалі туди.., що нікого воно не зацікавило б, ніхто туди не знайде. Наступ був би на Київ, всі тікали з Києва, через це ми також думали, що в селі буде набагато спокійніше.” (Н., с. Пилипча).

Жінки, що їхали з міст, упали жертвою повідомлень/уявлень про село як про безпечне місце під час війни/окупації. Більшість з інтерв'юваних містянок виїхала туди саме з цих мотивів, навіть не маючи авто.

”Ну ми всі зранку прокинулися, ну ми сподівалися, що це все скоро закінчиться, але коли почали бомбити Бориспіль, ми зрозуміли, що треба виїжджати. Що всі виїжджають. І ось таким чином ми виїхали спокійненько в село. І подумали, що там буде дуже тихо. Підключили інтернет.” (Я., Королівка).

Половині з інтерв'юваних пропонували виїхати родичі. Однак жінки з сіл реалістичних пропозицій виїзду не мали, на відміну від містянок. Це справедливо для інтерв'юваних жінок всіх чотирьох вікових груп, представлених в опитуванні: 30+, 40+, 50+ та 60+.

“- Вам пропонували виїхати? - Ні, нам виїхати ніхто не пропонував. Ніхто, не.” (А., с. Деснянка).

Всі переміщення або наміри переміщень, здійснювані інтерв'юваними жінками, були виключно їх приватною ініціативою та обмежені наявністю приватного транспорту чи доступу до нього.

“Хто мав транспорт, то на свій страх і ризик.” (О., с. Рівнопілля)

“Транспорту в мене не було. Чим виїхати? Пішки по лісу?” (О., с. Рівнопілля)

“У вас є автомобіль? - нема. Немає автомобіля.” (А., с. Деснянка)

“Ні. Мопеда була, мотоцикл, но орки його розібрали. На запчасті, бо забрали й розбили мопед сусіда.” (Н., с. Деснянка)

Також важливо, що сама собою наявність авто та бензину у кількостях, достатніх для довгих подорожей не ставала стимулом для виїзду опитаних жінок із зони бойових/потенційних бойових дій глибше в країну, або ж і за кордон. Навіть у разі, коли інші члени сім'ї, зокрема чоловіки, спонукали їх до виїзду у глиб країни, подалі від загрожуваних областей.

Більшість з опитаних жінок мали інші фактори іммобільності: лежачих рідних з інвалідністю, домашніх тварин\худобу (“хочайство”) до яких (і тих, і тих) мали сильну

емоційну прив'язаність. Відзначимо, що наявність утриманців у відповідях жінок не розглядається як тягар, а радше як гордість та відповідальність.

“У мене син 12 років, наш будинок розділений напополам з мамою, у якої в опіці мій брат старший, інвалід з дитинства, він на інвалідному візку. Ці люди потребували моєї допомоги. У мене пічне опалення, і я їх гріла, готувала їм їсти, годувала. Да, так було.” (І., смт Вел.Димерка).

“Я розуміла, що ніде не зможу пристроїть свій зоопарк (дванадцять хатніх тварин - авт.), і я не хотіла лишати чоловіка.” (О., м. Іванків).

Відзначимо, що у всіх випадках сімейних дискусій щодо виїзду/невиїзду родини рішення приймали саме жінки (Я., Житомирська траса; Н., Броварська траса, М., Віта поштова, Київська, Л., с.Снітинка, Фастівський р-н), а не їхні чоловіки.

Також важливо, що більшість з опитаних не мали маленьких дітей, на загрозу безпеці яких терміново виїжджали б з країни при перших же ознаках небезпеки (цит.:). Їх діти, крім двох з опитаних, переважно були дорослими і самостійними, і переважно приймали рішення щодо своєї безпеки самі. Загалом, міцність і тепло емоційних зв'язків у родинах інтерв'ююваних проявились як другий ключовий фактор імобільності цих жінок (поруч із їх слабкою і гендерно зумовленою поінформованістю про тривалість і перебіг військових дій). Включалось уявлення, що “разом ми вистоїмо” і цю війну. Відзначимо, що в разі відсутності членів родини у декого з опитаних жінок (зокрема унаслідок швидкості рос. окупації, що фізично розділила їх родини) їх заміником виступили близькі: подруги або сусіди з якими буди вже наявні теплі емоційні зв'язки. Ці зв'язки ще зміцнилися.

“Лишилися... В нас велика родина, багато переїхало моїх сестер зі сходу, півночі старших. І ми всі були разом у мами. Не так страшно гуртом нам було” (Н., Пилипча).

“Не було куди. Покинуть родителів... А вони пенсіонери. Я не знаю.” “З нами ще свекруха живе.” (А., с. Деснянка)

“Куда я виїду як в мене лежача мама плюс господарство”. “Я переживала за те що робить з мамою. Лежача людина, у погребі вона ж не висидить. І я сказала що більше її тягать (у погріб - М.С.) не буду.” (Н., Деснянка).

2.2. Виклики життя в окупації

Всі опитувані говорили про пережитий страх зазнати насильства, з яких: страх, що окупанти, які просувались дорогами, зайдуть у саме їх будинок; страх, що влучить у будинок і родина лишиться без житла.

“Страх був. Страх невідомості, бо зрозуміло, що вони не на руках нас носити прийшли.” (Т., дачн.кооп.)

“Когда стреляли, бомбили, и ми все сидели в погребе. Нас было поначалу 12 человек а потом 10. И так по 10 человек ми сидели в погребе. Пока бомбили. Ми вообще дверей не открывали. Боялись. Прямо наче над головами, над головами и все. Много людей погорело у нас, погорело хат. Горело три хати. Когда

бомбили, ракети летели. Одного человека ранило, осколком убило прямо в погребі. Женщину. Так ми вообще боялися переходить.. Токо начиналось стрелять, и гради, бегом у погреби. И даже не выходили.” (А., с. Деснянка)

Наступний по згадуваності - страх за близьких через брак інформації про їх долі, внаслідок швидкого наступу російських окупаційних військ.

“Найстрашніше - почав пропадати зв'язок. Мобільний зв'язок. Але були місця у селі, на певній вулиці біля певної берези, де ще можна було піймати сигнал.” (Я., с. Королівка, Київська)

“Ми дуже економно заряджали один телефон на всю нашу кампанію, один генератор. Ми у затишшя виходили на поле, ставали на бочки і ловили сигнал. Так могли передати рідним, де ми і як ми.” (Т., дачн. кооп.)

Опитані жінки вказують на значні інфраструктурні виклики, яких вони зазнали.

Окупація призводила до негайного відключення всіх послуг; загроза окупації - деяких з них; деокупація ж, навпаки, до їх негайного поновлення. Очікувано, мешканки багатоквартирних будинків вказують на критичну ситуацію з каналізацією, водопостачанням, електрикою та зв'язком, але, значно меншою мірою, інформацією. Тоді як сільські мешканки вказують лише на частковий брак електрики та зв'язку, оскільки бензогенератори є куди ставити на сільських об'єктах, і вони увійшли в побут селян за довоєнного часу.

“Води не було. Я збирала дощову воду (Л., мешканка багатокв. будинку, с. Катюжанка)

“У нас не било води, если где то что то достали, то делили грами води. Сколько людей, столько граммов воды.” (Т., дачн. кооп.)

“Проблема була туалета страшна. То на вулицю бігали, у сусідки був старий сарай, то ми там ... У дворі (багатоквартирного) будинку хлопці наші намагались щось там зробити... але я соромилась туди зайти.” (Л., мешканка багатокв. будинку, с. Катюжанка).

Містянки вказували на критичний брак продуктів. На відміну від сільських мешканок містянки, мешканки малогабаритних радянських квартир, не прив'язані до річного сільськогосподарського циклу, були позбавлені можливостей зберігати велику кількість продуктів. Містянки вказують на критичний брак харчів - і ліків - в умовах окупації через зачинені або розграбовані магазини, розбомблені склади. Селянки, навпаки, переважно відзначають достаток харчів.

“Ну що у мене: півтора кг муки було. Воду вони нам давали спочатку, у Фори, а потім все розграбили. ... З гречки, ми на маленькій мельниці мололи муку, і борошна додавали і випікали так.” (Л., мешканка багатокв. будинку, с. Катюжанка)

“Магазини були пусті, окремі продукти лишалися в супермаркетах по околиці Києва. Ми купили трохи крупів в супермаркеті у Лісниках. І пластикову пляшку олії” (М., с. Віта-Поштова)

“Води не було, магазинів.” (О., с. Рівнопілля)

“У нас тут бой бил, руки ноги валялись, но наши ребята пошли к ним, нашли их сухпайки. И разделили между нами.” (О., с. Рівнопілля)

Водночас фіксується значуща вікова, точніше, поколіннєва різниця у ставленні опитаних жінок до харчової безпеки. Переважно, інтерв'юєрки вказують, що запаси продуктів “було зроблено до них” старшими членами їх родин.

“Л. Ів., так хочеться сладенького. Дайте вареньчика (М.С. - молодші сусіди опитаної по багатоквартирному будинку). Я корзинами роздавала консервацію.” (Л., с. Катюжанка)

“У вайбер групі списались, у кого де є вода, яка їжа де стоїть. Не було ні муки, ні олії, ми всі приїхали на 2-3 дня. Ну картошка була там, таке. Старі запаси.” (О., с. Рівнопілля)

Повернення в деокуповані місцевості українських адміністрацій призводило до негайного і швидкого поновлення усього спектру соціальних та інших послуг, а також відновлювалася відповідна інфраструктура. На це вказали всі респондентки без винятку.

“В окупації тяжче було. Света не було, росіяне везде, магазини не робили, купити нічого не було де. Зараз після деокупації магазини працюють, все є, пенсію хоч невелику але стабільно дають. Це Небо і земля як зараз, і як в окупації (Н., с. Катюжанка).

“Мої рідні, сім'я роботу не втратили, але доходи наші зменшились. Ми шукали б додаткову роботу, додаткові джерела доходів, якби можна було б їх знайти.” (Н., с. Катюжанка).

Важлива інформація стосується адміністрування. Інтерв'юювані подвійно реагують на поведінку місцевих українських адміністрацій, у спектрі від: звинувачення, що ті неправомірно негайно виїхали, до вказівок на те, що управлінці, залишившись під окупацією, не допомогли б ні самим собі, ні місцевим громадам.

Є важливі вказівки майже від усіх респонденток на те, що в першу чергу окупанти вицілювали та спалювали будинки старост, а також людей, що служили в АТО або що служили в поліції (І., смт Вел.Димерка; Л., Мала Снітинка). Що окупанти виконували розшук таких людей, з метою розстрілів, у разі якщо їх знайдуть.

“Як тільки вони зайшли в селище, звичайно що місцева влада мала інформацію, як і в інших селах, про те хто головує, командуючі в селі, хто служив в зоні АТО, про колишніх і теперішніх поліцейських. Вони їх розшукували. Але в них була інформація Хто де проживає, де чий будинок. Я не знаю звідки, але розумію тільки одне, що все це місцеві зрадники надавали цю інформацію”. (І., смт Вел.Димерка)

Є вказівки на те, що в умовах окупаційного управлінського вакууму питання соціального забезпечення населення в окупованих місцевостях негайно починали перебирати на себе місцеві священники УПЦ МП (Московського патріархату) та їх актив. Церковні

активи, хористки на чолі з матушкою-дружиною настоятеля складали списки потребуючих, фасували продуктові набори з матеріальної допомоги, наданої окупаційними російськими військами. (Н., с. Катюжанка)

“Я прихожанка нашої церкви (УПЦ МП) Щоб не зійти з ума, я ходила у церкву.” (Л., с. Катюжанка)

“Як наш батюшка, він сказав, хлопці, ви окупували територію. Ви повинні її содержать. Так вони пригнали фуру. ... Матушка і завуч школи, вона за старшу була, складали списки, кому роздавати, і розважували по кульках. 15 людей розважували у трапезній. Там було пекло, така робота. Я складала списки. Сама я не ходила. У мене в погребі картошка, у мене консервація.” (Л., с. Катюжанка)

Медичне забезпечення людей з інвалідністю (догляд за якими був однією з причин не виїжджати для частини з наших опитаних) також було критичним. Опитані вказують, що ліки для таких членів сім'ї вони роздобували через співпрацю з госпіталями окупантських військ. Причому, це була виключно приватна ініціатива опитаних (Н., с. Катюжанка).

Зруйновані окупантами школи та дитячі садочки (І., смт Вел.Димерка, Київська) вказують, як на окрему потребу, потребу вивчити ситуацію українських дітей, що перебували в окупації.

У зв'язку з падінням цивілізованих підходів до життєзабезпечення, є ознаки, повернення громад до традиційного розподілу гендерних ролей.

“У нас і діти були. Спершу годували дітей, тоді жінки їли. Так наші чоловіки розпорядились.” (О., с. Рівнопілля)

2.3. Жінки і соціальна інфраструктура в післяокупаційний період

Всі інтерв'юювані кажуть що з деокупацією відновилася фактично вся інфраструктура.

Енергетична, транспортна інфраструктура, водопостачання та каналізація була відновлена. І то, дуже швидко. Питання енергетичної, харчової та іншої подібної безпеки були зняті.

Актуальними лишаються безпекові виклики, пов'язані із обстрілами та ракетними атаками росіян на цивільні міста. Лідирують питання фізичної, саме тілесної, безпеки.

Основні страхи, які залишаються в опитаних, пов'язані саме з ракетними атаками та їх наслідками. І стосуються фізичної й ментальної безпеки рідних та близьких.

Це страх залишатися в будинку чи вийти з нього через очікування ракетного обстрілу, довготривале перебування в підвалі; страх, що окупанти повернуться та висловлена майже всіма перебільшена впевненість, що цього не станеться, яка вказує на внутрішню тривогу щодо вірогідності цього ризику (висловили практично всі); страх за дитину чи за дітей, за їх життя.

“Чи відчуваю я зараз безпеку? Ні. Я не відчуваю безпеки. Тому що ми дуже близько до білоруського кордону і це все дуже турбує нас. Тому відчуття безпеки немає.” (І., смт Вел.Димерка)

“Вся інформація адміністративна у нас є.” (О., с. Рівнопілля)

“Обстріли ракетні зараз, по кілька раз на день.” (Н., Пилипча; Л., Снітинка; О., с. Рівнопілля)

Певне падіння життєвого рівня та брак коштів на прожиття фіксуються. Водночас війна не сприяє росту споживання, зацікавленості до купівлі нових і ще новіших речей та іншого (М., Віта-Поштова; Н., Пилипча). Зниження життєвого рівня, на факт якого вказали всі інтерв'юювані, сприймається як невідчутне або мало значуще, на фоні ракетних атак та пов'язаних з ними загроз фізичній безпеці.

У відповідях на це питання сфокусувались всі очікування опитаних жінок на припинення війни. Очікування миру. Можна сказати, що попри суттєві соціальні різниці поміж опитаними та їх діаметрально різний соціальний досвід, тут всі вони були одноставними.

2.4. Робота жінок в післяокупаційний період

У відповідях на цей блок питань відчувається атмосфера повільного, обережного пристосування ринку до реалій війни.

Після шоку від перших днів війни, по деокупації не спостерігається різкого падіння життєвого рівня, що тяг би за собою так само різке звуження трудових та соціальних прав. Водночас, фіксується їх повільне звуження.

Опитані, зайняті в фемінізованих галузях економічної діяльності, які зазнали падіння внаслідок війни, переважно вказують на перерозподіл робочого часу у їх галузях на користь домашньої праці й емоційної підтримки сім'ї. Остання їм приносить, у принципі, релакс. Звичайно роль чоловіка змінилась в таких родинях, його частка і роль у забезпеченні родини зросла.

“З великої кількості клієнтів у мене залишилось дуже мало. Б'юті індустрія, лишились ті, хто має фінансову подушку. Це моє спостереження, я зараз заробляю 20-30%, мої доходи зменшились на 70%. Я багато навчалася, я хороший спеціаліст, у мене високий прайс. При всьому тому, додаткового прибутку я шукати зараз не планую. Працюю більше для душі, я людина творча, я люблю спілкуватися з людьми.” (І., смт Вел.Димерка)

“Я працюю сама. Ні у чоловіка, ні у сина стабільної роботи немає. У чоловіка дурная голова, син на подработках.” (А., смт Вел.Димерка).

Загалом цінність оплачуваної роботи зросла, і працівниці більше дорожать нею. Це змушує їх менш критично ставитися до поточних дрібних утисків їх трудових прав, коли такі стаються. Це відзначають зайняті як у державному так і в недержавному секторі економіки.

“У нас сейчас в горде не сильно много работы. Ринок поврежден, не все отделения работают. Многие приехали з сел, где тоже нету работы, повлаштувались у стаціонар. Бо ФАПи закриті, больницы разбомбленние. Рабочих мест в нашей сфере есть не очень много сейчас.” (О., с.Рівнопілля)

“Звільнення були. І, багато хто не повернувся із-за кордону з фінансових міркувань, бо не знайде тут роботу.” (Я., с.Королівка)

“Обсяги роботи практично не змінилися. А ковідний час дуже загартував тих хто перейшов працювати з офлайн у онлайн. У війну вони так і працюють онлайн. Тобто це виявилось хорошою підготовкою. Можливо обсяг роботи дещо збільшився. І також пройшли звільнення скорочення по роботі.” (Н., с. Пилипча).

“На робочих місцях полишали молодих співробітниць, які вміють працювати дистанційно. Але якість їхньої роботи низька, через недосвідченість.” (Я., с.Королівка)

Щодо матеріальних допомог постраждалим, зокрема виданих в постопукаційний час, опитані вказують на неможливість жінок зрілого віку скористатися Дією, щоб отримати допомогу таким способом. Щодо допомог від недержавних організацій, зокрема церков, вказують на незрозумілий спосіб їх нарахування.

“Система нарахування гуманітарки не досить прозора. Критерії видачі сертифікатів на допомогу не зрозумілі. Брало би государство це все у свої руки. І видавало б адресно цю допомогу.” (О., с. Рівнопілля)

Рекомендації

Щодо евакуаційних стратегій, які слід застосовувати до цивільного населення, що перебуває безпосередньо під загрозою воєнних дій і потребує виїзду. Без сумніву, необхідно розробляти гендерно відмінні інформаційні заходи, і жінок визначати як цілком окрему цільову аудиторію такого інформування. Комунікація, розрахована на жінок, має передбачати моделі евакуації утриманців, включно визначення безпечного місцезнаходження домашніх та свійських тварин. Рекомендується провести гендерний аналіз нормативних документів, якими регулюється евакуація, та доповнити їх відповідними позиціями, орієнтованими на жінок.

Жінки потребують базової інформації та базових знань з питань своєї безпеки за надзвичайних ситуацій та ситуацій воєнних дій. З питань фізичної безпеки, економічної безпеки, харчової, інформаційної безпеки тощо. Відповідні алгоритми дій оптимально повинні бути доведені до рівня початкової школи, підприємства, громади. Рекомендується внести відповідні зміни в блок відповідних нормативних документів, почавши з [Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2025 року](#), доповнивши їх відповідними заходами.

Необхідно розглянути можливість поновлення мережу проводового радіомовлення в межах держави, особливо важливого в сільських місцевостях.

Додатки. Додаток 1. Соціально-демографічні характеристики опитаних

№ пп	Місцезнаходження: постійне	Місцезнаходження: під час окупації	Область	Район	Статус насел. пункту	Імя опитаної	Вік	Сімейний статус	Наявність дітей	Стать і вік дітей. за їх наявності	Склад сім'ї або утр.	Інтерв'ювала
1	Київ	Віта-Поштова	Київська	Фастівський	село	Маша	53	-	-	-	5 хатніх тварин	МС
2	Київ, Мала Снітинка	Мала Снітинка	Київська	Фастівський	село	Лілія	52	+	-	-	7 хатніх і дом. тварин	МС
3	Київ	Пилипча	Київська	Броварський	село	Наталя	48	+	+	17 ж	Чол з інв.	МС
4	Київ	Королівка	Київська	Бучанський	село	Ярослава	50	+	+	13 ж	-	МС
5	Катюжанка	Катюжанка	Київська	Вишгородський	село	Людмила	63	-	+	40 ж	В окупації без доньки	МС
6	Катюжанка	Катюжанка	Київська	Вишгородський	село	Надія	62	+	+	40 ж	Чол. з інв., лежачий, внук 10 р.	МС
7	Велика Димерка	Велика Димерка	Київська	Броварський	містечко (СМТ)	Інна	40	-/+	+	12ч		СВ
8	Деснянка	Деснянка	Чернігівська	Чернігівський	село	Анна	43	+	+	двоє		СВ
9	Деснянка	Деснянка	Чернігівська	Чернігівський	село	Надія	38	-(розл)	+	18ч	інвалідність. на групі. паралізована мама	СВ
10	Рівнопілля	Рівнопілля	Чернігівська	Чернігівський	село	Оксана	р	-/+	+	21 ч		СВ
11	Чернігів	Чернігівський р-н	Чернігівська	Чернігівський	місто	Тетяна	-	-	+	20ч		СВ
12	Іванків	Іванків	Київська	Вишгородський	місто	Олена	47	+	+	-	12 котів і собака, сестра і	СВ

Скорик М.М., Внучко С.М. Соціальні та економічні права жінок в Київському та Чернігівському регіоні в умовах окупації й деокупації: Аналітичний звіт. Київ: Київський інститут гендерних досліджень, 2023. 15 с. [Електронна публікація]

Ця публікація була підготовлена в рамках проекту «Підтримка діяльності УНП ФГС СхП у 2021-2023 рр.», який реалізує Інститут економічних досліджень та політичних консультацій за фінансової підтримки Європейського Союзу. Зміст цієї публікації (Окремі думки, висловлені в матеріалах або озвучені на заході) є виключною відповідальністю Марфи Скорик, БО БТ Київський інститут гендерних досліджень, та Світлани Внучко, Всеукраїнська професійна спілка працівників туристичної галузі, санаторно-курортної сфери та готельного господарства, і жодним чином не відображає точку зору Європейського Союзу чи Інституту економічних досліджень та політичних консультацій.

Українська національна платформа Форуму громадянського суспільства Східного партнерства (<http://eap-csf.org.ua/>) – це мережа з понад 140 громадських організацій України, що відстоює українські інтереси в рамках Східного партнерства. Платформа є частиною Форуму громадянського суспільства Східного партнерства (ФГС СхП).

Контактна інформація

Українська національна платформа
Форуму громадянського суспільства Східного партнерства

<http://eap-csf.org.ua/>

unp.eap@gmail.com

www.facebook.com/unp.eap.csf

Київський інститут гендерних досліджень

<https://kgsi.org.ua/>

kigs.inform@gmail.com

<https://www.facebook.com/kigs.ukraine>